

Vidgat perspektiv på melankoli och psykisk ohälsa

MELANKOLISKA RUM

Om ångest, leda och sårbarhet i förfluten tid och nutid

298 sidor.

Författare: Karin Johannisson.

Förlag: Albert Bonniers förlag; 2009.

ISBN 978-91-0011-790-0.

Enstaka gånger har det hänt att läsningen av en bok har vidgat mitt eget perspektiv på ett ämne. Läsningen av »Melankoliska rum. Om ångest, leda och sårbarhet i förfluten tid och nutid« av idéhistorikern Karin Johannisson är en sådan erfarenhet.

Johannisson vill förstå melankoli som ett känslotillstånd, inte som ett sjukdomstillstånd. Boken beskriver djuplodande hur dessa tillstånd kan upplevas och försöker förklara dem i belysning av deras kulturella sammanhang. Manliga tårar, till exempel, kan signalera hänryckning under 1600-talet, empati under 1700-talet och brist på behärskning under 1800-talet. Författaren diskuterar också gränserna mellan friskt och sjukt. Melankolin finns i gränzonen mellan de båda begreppen och är också det psykiska lidandets urform, enligt Johannisson.

Bokens kapitel representerar olika »melankoliska rum« alltifrån kapitlet »Melankoli: förfluten« till »Anomi: vilsheten«.

När blev nu melankoli depression? Före 1900 fanns knappast depression som begrepp, men det har under 1900-talet undan för undan ersatt melankolibegreppet. Mörkret i jaget kan numera mätas, vetenskapligt förklaras samt bli föremål för terapeutiska insatser.

När en diagnos byter klass (från högre till lägre) eller kön (från manligt till kvinnligt) tappar den ofta status. Exempelvis är den historiska stereotypen för melankoli den utvalde mannen medan den moderna stereotypen för depression är den namnlösa kvinnan.

Författaren har en djup förtrogenhet med många av de stora tänkarnas verk och livsöden.

Sociologen Max Webers psykiska lidande dominerades av mångåriga sömnbesvär med total arbetsförmåga under nästan fem år. Han använde brom, trional, prövade opium och fastnade för heroin. Weber hade nattliga sådesuttömningar, vilka hustrun såg som orsaken till hans sömnlöshet. Hustrun diskuterade öppet i brev till

Foto: Caroline Andersson

Idéhistorikern Karin Johannisson har en djup förtrogenhet med många av de stora tänkarnas verk och livsöden.

Webers mamma makens sexuella tillkortakommanden – vilket är förvånande med tanke på att detta är i slutet av 1800-talet.

Marcel Proust hade astma sedan barndomen.

Han var hypersensibel och i stort sett sängliggande från 35 års ålder. Sovrummet isolerade han med kork för att utesluta ljud. Han sov på dagarna och skrev på nätterna, alltmer beroende av droger.

Åtskilliga tänkare och författare har haft ett komplicerat förhållande till mat. Franz Kafka drev sig själv till undernäring. Han hade också vissa matritualer och åt alltid ensam. Svältnövet finns med i två av hans berättelser »Förvandlingen« och »En svältkonstnär«.

Johannisson ger fler exempel på stora tänkares excentricitet och psykiska lidande – kanske är det ibland en förutsättning för deras författarskap?

Det finns slående likheter mellan sekelskiptena 1900 och 2000 i upplevelsen av ökande stress. Samhället var vid bägge tidpunkterna präglad av snabb förändring och ett intensivt informationsflöde. I slutet av 1800-talet dök utbrändhetsordet upp som en form av de-

primerad sinnesstämning. Strax före sekelskiptet 2000 dyker ordet utbränd upp igen, nu som en medicinsk diagnos.

Johannisson vidgar i sin bok perspektiven på både melankoli och psykisk ohälsa och sätter in dessa i sina historiska och kulturella sammanhang. För att läsaren ska kunna gå tillbaka till källorna är bokens texter rikligt försedda med anslutande noter. Som en radanmärkning konstateras att texternas kunskapsinnehåll ibland är så kompakt att det kan bli svårt för läsaren att bibehålla fokus. Dessutom förekommer upprepningar.

Den här boken bör läsas av alla psykiatrer men kan också rekommenderas till medicinhistoriskt intresserade läkare.

I slutet av sin bok kommer Johannisson med en tänkvärd kritik av dagens marknadsamhälle, som kan framkalla en vida utbredd anomi (vilsheten). En obehaglig insikt kan bli »att det anomiska tillståndet inte är effekten av, utan villkoret för, detta samhälles existens.« Det handlar alltså inte om individens tillfredsställelse, utan om att hålla kvar hennes otillfredsställelse – vilket får bli tänkvärda slutord i recensionen av denna innovativa bok.

Jan Halldin

leg läkare, med dr

jan.halldin@gmail.com